

Odovědi na otázky ankety [1985] (Evropské kulturní fórum)

1. Ač přesvědčením socialista, nemohl jsem se v důsledku své křesťanské orientace uplatňovat v oborech, které jsem vystudoval (filosofie a sociologie, která byla dokonce po roce 1948 zrušena jako „buržoazní“). Až v šedesátých letech jsem mohl publikovat recenze a články, ovšem téměř výhradně v literárních časopisech. V polovině r. 1968 jsem byl přijat jako jeden ze dvou nemarxisticky orientovaných pracovníků do Filosofického ústavu ČSAV jako výraz nové linie. Už v roce 1970 však došlo k hromadnému propouštění většiny vědeckých i odborných pracovníků ústavu. Ve svém oboru jsem tedy za celý život mohl pracovat jako řádně zaměstnaný necelé tři roky. Před r. 1968 jsem byl zaměstnán v dokumentačním oddělení lékařského výzkumného ústavu, po r. 1968 jako noční vrátný, topič a naposled jako skladový evident. Filosofii jsem mohl pěstovat po většinu života jen ve volném čase mimo zaměstnání.
2. Celou uvedenou dobu jsem byl svědkem dvou výrazných rysů ve vývoji situace ve filosofii. Především byla po celou dobu (s nepatrnou náznakovou přestávkou v r. 1968) vyřazena ze škol i z vědeckých pracovišť, samozřejmě pak i z veřejného kulturního života každá jiná filosofie než marxistická (navíc pouze jedné linie, která byla kontrolována mimofilosofickými instancemi). Zvláště důležitý důsledek to mělo pro křesťany, kterých bylo a je více než marxistů: po celou dobu od r. 1948 neexistuje žádná funkce a žádné místo pro práci křesťansky orientovaného filosofa ani pro výchovu a vyučování v duchu křesťanské filosofie. (Platí to pochopitelně rovněž pro všechny křesťansky orientované tvůrčí pracovníky.) Kulturní aktivita křesťanů je vytlačována ze všech dimenzí společenského života a udržována v přísně kontrolovaných podmínkách ghetta uzavřeného života v církvích (a na jejich teologických fakultách, které byly nejprve vyloučeny z rámce universit a nejnověji nejsou zákonem o vysokých školách z r. 1980 vůbec považovány za vysoké školy). – A za druhé došlo k obrovskému, přímo katastrofálnímu úpadku filosofického myšlení vůbec. Po r. 1948 především proto, že nebyli k dispozici dostatečně vzdělaní a jinak kompetentní marxističtí odborníci a učitelé; po letech se tato situace zlepšila, hlavně díky pronikavě se zlepšující situaci ve Filosofickém ústavu ČSAV v šedesátých letech. V r. 1970 byli však vyloučeni nejlepší marxističtí myslitelé z vysokých škol i z vědeckých pracovišť. A zatímco mladí marxisté kdysi začali projevovat smysl pro samostatné myšlení již po r. 1956, dnes je na oficiálních filosofických pracovištích po půl druhém desetiletí skutečně nebo alespoň navenek mrtvo. Pokud dnes u nás filosofie žije a pracuje, pak mimo vědecká pracoviště, nezávisle na nich a jim navzdory.
3. Ze strany státní moci nelze očekávat v současné situaci žádné praktické kroky k nápravě této situace (totéž platí o stranických orgánech), protože mimořádnost české situace (to je třeba odlišit od situace slovenské) spočívá v naprosté nereprezentativnosti vedení a neexistenci zpětných vazeb, jejichž prostřednictvím mohou ve společnosti občané vykonávat tlak na své zástupce v politických strukturách. Vývoj v naší zemi je v dané chvíli závislý na situaci v celém

bloku, je jejím odrazem a je „na chvostě“ vývoje celkového. Jakékoliv tendence k samostatnému politickému vývoji buď vůbec neexistují anebo jsou okamžitě potlačovány. Určitých ústupků může být snad někdy a v omezeném rozsahu dosaženo vhodnou kulturní (i ostatní) politikou jiných států; nepromyšlenou politikou však může být spíše leccos ještě pokaženo.

4. Projekt zabraňování volnému přístupu duchovních a kulturních podnětů ze zahraničí je ovšem v hlubokém vnitřním rozporu s potřebou co největšího přílivu informací a podnětů vědeckých a technických. (Viz problematika Japonska.) Dlouhodobě proto nemá šanci na úspěch. Dříve nebo později musí být tento způsob vadného uvažování opuštěn, nemá-li dojít k naprosté stagnaci v celém sovětském bloku a definitivnímu zaostávání po všech, tedy i vědeckých a technických liniích. Lidský život však není dost dlouhý, aby bylo pro nás možno přihlížet druhé eventualitě se založenými rukama; kromě toho to není nic, co bychom si my, kteří tu žijeme, mohli přát. Proto potřebujeme po všech stránkách prolamovat hranice, v jejichž rámci jsme uměle izolováni, za pomoci ostatního světa, především za pomoci demokratických sil evropských. Nemyslím, že tato pomoc by v současné době mohla být především instituční, i když ovšem jistých institučních nebo spíše organizačních forem je zajisté zapotřebí. V dané chvíli jsou nejspíše možné a také nejúčinnější osobní kontakty a osobní formy pomoci, neboť jsou nejméně postižitelné a rušitelné. Očekáváme tedy podporu všech osobních a individuálních akcí, jako třeba v případě filosofie jsou návštěvy jednotlivých filosofů a jejich přednášky v soukromých bytech, eventuálně dary odborné literatury apod.
5. Konkrétní pozitivní kroky nelze předem deklarovat, protože to je nejlepší způsob, jak je znemožnit. Vynalézavost, neotřelost a nerutinnost je tu základní podmínkou. Teprve když se podaří něco uvést do chodu, je třeba to ze všech sil udržovat. Ze strany zahraničních kulturních institucí a osobností to znamená především jisté oběti, neboť ani my se bez obětí (spíše větších než menších) neobejdeme. Překonání mrtvého bodu už se po mém soudu zdařilo, ale záleží na iniciativě a vytrvalosti obou stran, aby pohyb pokračoval. Spíše než praktické návody je tu důležitá odevzdanost základnímu cíli. A tím je vzájemné porozumění a spolupráce kulturních tvůrců a pracovníků především v Evropě, a to bez ohledů na hranice, které rozdělují. První zásadou by se mělo stát rušit a překonávat izolaci všude, kde se vyskytuje a kde se o ni nějaké kruhy pokoušejí. První zkušenosti už tu jsou; ti, kdo se chtějí připojit nebo kdo se chtějí pokoušet o něco nového, mají se dnes už s kým poradit. Evropa ještě zdaleka nenaplnila své poslání, i když dnes už – bohudíky – nemá a nemůže mít ambice mocensko-politické.

Lad. Hejdánek